

LIJESNICA.

Historijsko-geografska studija.

Godine 1210. darovao je Andrija II. posjed Lesnica de comitatu de Posega exceptam redu templara. Taj je posjed prije poklonio Chepano Bachiensi palatino, a ovaj ga je uz privolju kraljevu već testamentarno ostavio templarima. To je bio velik posjed od mjesta Starče do Dobre rijeke, koja utječe u Lesnicu. Lesnica utječe u Savu, pa sad je Sava međa do Tortine; odavle skreće k sjeveru do bujice Wieperyek, koja vodi do viam Ban. Odavle do brda Magnum Pizun i preko nekoga sljemena vraća se do Starče. Istom darovnicom daruje Andrija II. templarima i drugi posjed: Recessu, koji je pripadao Petru sinu Tatarovu. I ovom su posjedu točno označene međe; ležao je uz gore spomenuti posjed Lesnicu, a međa počinje uz potok Lijesnicu tamo, gdje je via Ducanta, quae descendit de Potuz et ducit Rudinam. Preko bregova i šuma vodi do potočića Rakonice, a odavle se opet vraća do potoka Lijesnice.¹

Gdje su ležala ogromna ova imanja?

Isprava od svibnja 1239.² spominje također neki posjed Lijesnicu u požeškoj županiji u takovom savezu sa posjedom Maladin u dubičkoj županiji, da moramo pomisliti, da je Lijesnica vrlo blizu stare dubičke županije ležala. Vrlo je važna isprava od prije 21. rujna 1235.,³ koja određuje međe biskupije pečuvske i zagrebačke. Ne ima razloga smatrati ispravu patvorinom, kako bi to htjeli neki mađarski historičari-geografi. U toj se ispravi određuje kao međa između obadvije biskupije rijeka Lysniche quod alio nomine Wolko vocatur, abinde per Zavam descendendo ... Od ove rijeke Lysniche počevši obujima pečuvska biskupija cijeli požeški kraj, pa se međa opet vraća k Dravi.

Poznato je, da je u srednjem vijeku sav istočni dio požeške županije pripadao sa dva arcidžakonata požeškim i aszu-agy-skim (suhomlački?) pod pečuvsku biskupiju, a tako je ostalo sve do turske invazije, kako jasno popis župa od g. 1501. svjedoči, koji je tik pred samu invaziju sastavljen. Još danas ima nekoliko slavonskih župa, koje spadaju k biskupiji pečuvskoj. Prvi put zagrebački biskupi očituju svoju vlast nad požeškim krajem tek g. 1660., kad biskup Petar Petratić šalje svog vikara Petra Nikolića na vizitaciju u današnju Slavoniju.⁴

¹ Smičiklas Codex dipl. III 97; sr. Kukuljević u Radu 82.

² Smičiklas Codex dipl. IV 80.

³ Smičiklas Codex dipl. IV 445.

⁴ Smičiklas 200-godišnjica oslobođenja Slavonije; Barlé u Vjestniku arkiva IX 161 pripoćuje taj Nikolićev izvještaj.

Ali g. 1660. ne otimlje se zagrebački biskup za vlast s pečuvskim biskupom, već mu je protivnik bosanski biskup Matija Benlić kao biskup đakovački, što sam vikar u svom izvještaju ne može prešutjeti.

Koja je to rijeka »Lysniche«, koja je g. 1235. učinjena stalnom međom dviju biskupija?

Ravno stotinu godina kasnije — g. 1334. — sastavljen je najstariji popis župa zagrebačke biskupije.¹ Tu se u arcidžakonatu »de Since« spominje kao treća župa b. Katherine prope metas Leznik, a četvrta ecclesia nova s Ladislai prope ibidem. Ne ima sumnje, da je ta meta Leznik identična sa rijekom Lysniche, koja je stotinu godina prije određena bila međom dviju biskupija. Nekoliko godina kasnije spominje se opet Lesnyk potoka u ispravi od god. 1343.² U krajevima oko Save sjedi prastaro pleme Zemče-Tibold; tu je onaj kotar Since (Zynche, Zenche, Zemche, Zenthe, Zempche, Zempeche, Scincha, Zencze), po kojem se još i danas naziva arcidžakonat de Since. Spomenute godine dijele si sinovi Ivana Tibolda Leukuš i Kokaš taj veliki posjed, pa se kao međa opet spominje Lesnyk i to kao granica posjeda njihova i posjeda templara: . . . . (meta) infra cadit in Lesnyk potoka ad metas cruciferorum; terra prope castrum ex parte Lesnyk; prima meta incipit in Leznyk potoka. Više je nego vjerojatno, da je to isti potok, koji se spominje u darovnici kralja Andrija II. od g. 1210. i u popisu župa od g. 1334. G. 1392. izgube Zemčejevci svoj posjed uz potok Leznyk, jer su bili odlučni protivnici Sigismundovi, a kaptol požeški uvodi Kanižajevce u posjed Leznik melleke.³

I zagonetnu Racessu, dobro templara u vlasti prijorata vranskoga, koju isprava od g. 1210. označuje susjednom Lijesnice, nalazimo i kasnije spomenutu: Rassa, Ratscha, Razosa. Kad je Ivan Vitovec, vojvoda grofova celjskih, navalio na dobra zagrebačkoga biskupa i priorata vranskoga, zauzeo je i Raču. . . . .
... gewann ihm auch die geschloss, die dem pistumb und priorat zugehören: nāmblich Gumletsch, Gartitsch, Chrastowecz, beyde Pokertz, Ratscha und Gara.⁴ Ta je vojna bila g. 1446. U Pakracu pade priyor vranski Jovan Talovac, junački branitelj Biograda. Ta Ratscha nije nego stara Racessa.

Popis župa od g. 1501. baš pred samu tursku invaziju sastavljen, ne zna dakle više za gore spomenute župe sv. Katarine i sv. Ladislava prope metas Leznik, ali nije nevjerojatno, da su te crkve identične s onima, kojima su župnici Stephanus plebanus s. Ladislai in Schwkauz i Thomas plebanus s. Katherine. Tako je Lijesnice u samom popisu nastalo, ali na omotu je naknadno ubilježeno: Nota plebanos in prioratu . . . . . in Lesnycza, in Razosa et in Pekercz.⁵ Opet se sastajemo sa Lijesnicom i Racessom (a kadgod se Racessa spominje uvijek je spomenuta uz Pakrac, stari posjed božjaka), tako da i nehotice moramo vjero-

¹ Starine IV 201 i sl.

² Nagy Codex andegav. IV 362.

³ Fejer Cod. dipl. X 2, 54.

⁴ Krones Chronik d. Grafen Cilli c. 24.

⁵ Starine IV 202.

vati, da je Racessa u blizini Pakraca ležala. G. 1519. boravi u Rassi ban P. Berislavić i piše odavle pismo Zagrepčanima preporučujući rođaka N. Zemče.

Prijoratska su dobra kasnije došla u ruke svjetovnih gubernatora, a zatim dijelom u posjed gubernatora Tahija, a od ovoga u ruke knezova Zrinskih. Otac Nikole Zrinskoga dobio je Pakrac i Raču među ostalim prijoratskim dobrima. U onom popisu slavonskih tvrđava, koje bi valjalo bilo g. 1536. utvrditi, čita se opet: *R a s s a, P e k r e c z d o m i n i Z r i n y i.*¹

Što se može iz navedenoga zaključiti?

Lijesnica (*Lysniche, Lesnica, Licenissa, Leznyk, fluvius, aqua*) zvala se i Wolko (Vuka), utjecala je u Savu, a bila je određena za među između biskupije zagrebačke i pečuvške. Oko Lijesnice ležala su dobra templara Lijesnica i Racessa, a ova je morala biti blizu Pakraca. U Racessi bila je tvrđa. Ali je Lijesnica bila i politička međa dviju županija: stare križevačke i stare požeške. Posjedi templara već su ležali u županiji požeškoj (*de comitatu de Posega excepta*), susjedi im Zemčejevci imali su svoje zemlje u staroj križevačkoj županiji.

Na žalost ne ima danas više Lijesnice ni na kojoj karti, a i drugi su nazivi gotovo sasvim iščezli s jednostavnoga razloga, jer je poslije turske provala došao amo sasvim nov živalj, koji je i novo nazivlje donio; tek tu i tamo usčuvalo se po koje ime mjesta potoka, šume itd. Već su odavna pokušali mnogi naučenjaci, da odrede položaj Lijesnice. Osobito su bili revni mađžarski historičari-geografi. Oni su duboko uvjereni, da su stara požeška i susjedna stara vukovska županija, pa virovitička, bile sasvim mađžarski teritorij, a na tom teritoriju da je i osnovana mađžarska pečuvška biskupija. Zato su ti geografi nastojali svim svojim oštroumljem opseg toga teritorija da povećaju.

Čim se Slavonija riješila Turčina, odmah se diže biskup pečuvski, da si natrag pribavi one dijelove Slavonije, koje je prije Turaka svojoj biskupiji pribrao, a koje su zagrebački biskupi, šiljući svoje vikare (od g. 1660.) okupirali. Zagrebački biskup Stj. Selišćević obrati se stoga na Pavla Rittera-Vitezovića, da mu pomogne odrvati se pečuvskom biskupu. Ritter mu 25. listopada 1701. odgovara i daje mu zgodne upute, kako će odbiti neopravdane zahtjeve protivnika, pa mu veli u 6. točki: U ispravi sv. Ladislava pobrkane su međe. Jer kad bi rijeka Liznice, koja se inače zove i Vuka, dijelila pečuvsku biskupiju od zagrebačke, onda bi bez sumnje čitava Požege pripadala zagrebačkoj biskupiji, a u ispravi bi moralo glasiti: uzlazeć uz Savu (*ascendendo*, t. j. od Vuke uz Savu do Požege), a ne: silazeć niz Savu (*descendendo*, t. j. od Požege k Vuki niz Savu).

Ritter je očito identificirao Lijesnicu s današnjom Vukom. Baš ovo drugotno ime zavelo je ne samo njega, nego i kasnije istraživače na čudne kombinacije.

Ritter je tako, čini se, prvi pokušao riješiti problem Lijesnice.

Tekar više od 100 godina kasnije pokušao je opet naći Lijesnicu marljivi kanonik-historičar pečuvške biskupije Koller,² koji kuša da odgonetne zago-

¹ Fráknoi Mon. com. II. 234.

² Historia episcopatus quinqueecclesiensis. Prolegomena. Posonii 1804. p. 75.

netnu rijeku. Sasvim je jasno vidio, da to ne može nikako biti današnja Vuka, nego da Lijesnica mora na zapadu ležati. Zato misli, da bi Lijesnica mogla biti ili Vučinski potok, koji teče mimo Vočina (Vučina) nedaleko planine Lisine, ili Ilova, pa upozoruje i na Sambukovu kartu od g. 1579. u kojoj je više Jasenovca označena neka »Lisnicza«, koja utječe u Savu. Ali on gotovo sva župna mjesta stare pečuvške biskupije krivo određuje, pa otimlje zagrebačkoj biskupiji ispravama zajamčeni teritorij, htijući n. pr. da je i Sirač (kojeg identificira sa izgubljenim požeškim mjestom Azirias, dok je od vajkada bilo ime mjesta Zirch, Zyrch) i Pakrac pripadao pečuvskoj biskupiji. Ali niti je Pagarach pečuvške biskupije identičan s Pakracem (Puchruch, Pucruz, Pekrecz) niti je Pakrac ikada pripadao pečuvskoj biskupiji. Pagarach je današnji Podgorač. Vočinski potok utječe u Dravu, dakle ne može biti Lijesnica, koja utječe u Savu. Ona Lisnicza na Sambukovoj karti jest mrtvi savski rukav, koji se i danas zove Tišnica. A da nije ni Ilova ni Pakra stara Liesnica, o tom kasnije.

Gyurikovits izdao je g. 1844. drzovito djelo: *De situ et ambitu Slavoniae et Croatiae*. U njem i on hoće odrediti Lijesnicu, pa pristajuć uz Kollera tvrdi, da je Lijesnica ili Bijela ili Ilova.¹ Dapače jednom će i ovako filološki da pokuša tumačenje.² Wolko je sačuvano u imenu Ilova, to da je nastalo od imena Ilkow kasnije Ilov, kao Ujlak — Ilok. To podsjeća na izvođenje rieči Fuchs od grčkoga ἀλώπηξ. Ta Bijela se zove u srednjem vijeku Pukur, Ilova pak sve do sastanka s Pakrom Soploncza inače Jelsowa.

Ortvay je pokušao vrlo mnoge naše isprave geografski odrediti. Dakako i on je tražio Lijesnicu. Najprije je pisao o postanju i prvim međama biskupije pečuvške, a g. 1891. i 1892. izdao je veliko djelo *Magyarország egyházi földleirasa* sa atlasom župâ. Što se tiče požeške županije, ne vrijedi mu dijelo ništa, jer je gotovo sve prepisano iz Kollera, dapače je preuzeo i sve loše i zastarjele kombinacije Kollerove (kao Azirjas = Sirač, Pagarach = Pakrac). Za Lijesnicu drži u glavnom isto što i Koller, samo mu je i Pakra preblizu, pa uzima današnju Dišnicu i Ilovu za Lijesnicu.³

Sva ova bajanja, da bi Lijesnica mogla biti Ilova, Bijela, Pakra itd. pokazuju se pustima, čim proučimo povelju od g. 1269. i 1270., kojom templari dobivaju u zamjenu za Senj cijelu dubičku županiju. Tu je ispravu opširno protumačio Ortvay.⁴ Ne ima sumnje, da je ta županija u ono vrijeme ležala s jedne i druge strane Save. Na bosanskoj strani spadao je županiji sav kraj do Save, pa uz Vodičevo i Kostajnicu, Puskom (Sunjom) do Save; onkraj Save počinjala je međa tamo, gdje Pakra utječe u Savu, zatim uz Pakru, istočno do Revenice (nad Subockim gradom), pa k jugu do Save. U ovom kraju morala bi se svakako spomenuti i Lijesnica, kad bi bila identična s Pakrom ili Ilovom ili Trebežom, ali Lijesnici ni traga.

¹ Gyurikovits n. d. II 14.

² N. d. II 78.

³ Ortvay n. d. I 513—502.

⁴ Ortvay *Magyarország régi vizrajza a XIII. század végeig*. Budapest 1882.

Svakako je najbliže istini došao Csánki. U svom djelu o križevačkoj županiji u XV. vijeku pobio je sve bunjacanje Koller-Ortvayevo, pa potražio među biskupija odmah iza Cernika. Jednom samo traži Lijesnicu kod Nove Kapele (stari Dobouch) cijeneći, da je Since identično sa današnjim Sičama. Uz Csánkija možemo pristati mirne duše. Jer uvijek se Bijela Stijena spominje u križevačkoj županiji, Šagovina u požeškoj, dakle će međa biti u ovom kraju između ovih dvaju mjesta. Ovdje ćemo naći i potok Starču (dapače i dva potoka toga imena!), koji je jamačno sačuavao spomen na ono iščezlo mjesto istog imena, što ga spominje isprava od g. 1210. Ovdje je Magnum Pizun (Veliki Psunj, Veliko brdo). Ovdje je potok Razaska, koji je svakako od Rasse (Racesse) dobio ime, a po običaju onoga dijela Slavonije, da svaki gotovo potok nosi dva, tri imena, zove se ta Razaska u donjem dijelu svog toka Slobošćina. Ovdje me uz Starču potok sjećaju Bogičevci gornji i donji na božjake (templare). A kako je Slobošćina potok, koji jedini dosta širokim dolom protječe taj gorski kraj, držim, da mogu mirne duše ustvrditi: stara Lijesnica nije nego današnja Razaska i Slobošćina sa onim dijelom Malog Struga, koji utječe u Savu.

Ovo ne bi nikako ni meni dostojalo, da ovako tu tvrdnju postavim. Mora biti još odlučnijih dokaza. A ima ih. Rassa bila je tvrđa prijoratska. To znademo iz onoga zaključka sabora požunskoga od g. 1539. Znademo, da je bila znatnija tvrđa, jer je inače ne bismo nalazili među onima, koje je Pan Jan, čoravi Vitovac oteo prijoratu. Koja je to tvrđa? Samo je jedna, koja se može punim pravom držati za staru Rassu, današnja gradina Čaklovac. Ona leži nedaleko Pakraca, uz potok, koji se danas zove Rakovac (u ispravi od g. 1210. Racoňiča), nedaleko spomenute već rječice Ražaske. Već sama građevina odaje razmjerno veliku starost i vrlo imućnog gospodara, dok su svi ostali gradovi slavonskih velikaša ovoga kraja neznatne građevine. To je pravi »Wohnturm« unutar četverouglast, izvana šesterostran, pet katova visok, s pomno izdjelanim zidovima, koji odavaju, da nijesu poslije XIII. vijeka građeni. Dakako u popisu tvrđa od god. 1537. dolazi na trećem mjestu Rassa i Pekrecz u vlasti Zrinskih, koji su ih dobili od Tahija, gubernatora prijoratskoga, a na šestom spominje se Chakoozi Kewwar još u vlasti Tahijevih. Po tom bi gornja tvrđnja bila oborena. Pa ipak ne! Ja nikako ne dvojim, da je današnja gradina Čaklovac stara Racessa, a stari Čaklovac, — priorat je doista imao i Csáktornya (Čakovac) zvanu tvrđu i varoš — jest bio u selu Čaklovcu. Još danas nalazi se u selu Dragoviću, koje nije no dio današnjega (a i starog) sela Čaklovca, ruševina crkve u šljiviku do ceste. Da to nije, kako tradicija hoće, kasna pravoslavna crkva sv. Stevana iz turskoga doba, dokazuje bjelodano sam način gradnje i ploča iskopana uz crkvu. Na toj je ploči (danas stepenica, pred ulazom u seosku krčmu) neprotumačiv napis, gotskim pismenima srednjega vijeka napisan. A prije nekoliko decenija bila je tu i okrugla kula od tvrđe, koje je danas sasvim nestalo.¹

¹ Csánki Körösmegye str. 42.

Tako bi posjed Racessa istočno od Pakraca – sat daleko – ležao, sjeverno do *via Ducanta, quae descendit de Potuz et ducit Rudinam*, t. j. do ceste iz Daruvara preko Sirča i Dragovića do Rudine nedaleko Čačavca. Tu je već priroda dolinom današnje Pakre i Orljave udarila smjer cesti. A Potuz ležao je blizu Daruvara, kako se vidi iz isprave od 29. listopada 1283.:¹ *»vallis Poduzna, per quam Dobouch descendit in aquam Thoplicham, quae separat terram a terra fil. Tholyne g.* Prema jugu sezao je posjed valjda da onoga mjesta, gdje Razaska danas prestaje nositi to ime pa prima naziv Soboština. Tu bi bila međa templara i susjeda im Tiboldović-Zemčejevaca, starih gospodara Bijele Stijene. Ali tu bi morao ležati i drugi posjed templara: Lijesnica

I bio je tu! Već sam spomenuo, da je tu potok Starča uz mjesto Bogičevce; tu je i ona u ispravi od g. 1210. spomenuta Dobra rijeka. Nad selom Čagama, nedaleko Okučana leže polja, koja se i danas nazivaju Lješnice, a odavle se sav niz humaka do Okučana zove Lisine. Uz Lisine morala je teći i rijeka Lisnica, današnja Soboština. Baš tamo, gdje leže polja Lješnice, bilježi vojnička karta gradinu. Kakova je to gradina? Tradicija zna i danas, da je tamo gore njekoč bilo mjesto a još je danas ondje staro groblje. Gradina je danas dođuše sva razvaljena, jedva se razabiru temelji dviju okruglih kula, kamenje i opeke daju bar naslućivati način gradnje, dok veliko kamenje u selskim kućama svjedoči, da je to bila čvrsta utvrda. To su ostanci stare tvrde Soboštine.

Odavle *ex Zlobochyna* piše g. 1515. ban F. Berislavić, pripravljajući se, da opskrbi Jajce, dva pisma: u pismu Ljudevitu II. spominje se *»locus Zlobochyna«* kao mjesto, gdje se imaju kupiti čete, koje će odvesti hranu u Jajce.² Berislavić bio je vlasnik Bijele Stijene, za koju smo saznali, da je pripadala prije Tiboldović-Zemčejevcima. Soboština bila je također dio toga starinskoga posjeda, o kojem govori spomenuta isprava od g. 1343. Ta se Soboština zvala i *Lesnek*. Dobrotom g. prof. Klaića upozoren sam na dvije isprave. Jedna od g. 1294. spominje, da su Tiboldovići *Comes Zerye, filius Cosme, cum Demetrio fratre suo* posjedovali: *Lesnek, alio nomine Zabadfalu vocatum.*

Druga je isprava od g. 1361. Tu se u nekoj svadi među Tiboldovićima i Akušom, sinom bana Mikca Prodanica spominje opet: *Zabadfalu aliter Lesnek. Zabadfalu je mađarski prijevod Soboštine.* U ovoj se drugoj ispravi još naročito ističe, da je u tom posjedu crkva sv. Ladislava, a više je nego vjerojatno, da je to ona, koju smo spomenutu našli već g. 1334. s. *Ladislai prope metas Leznik* i g. 1501. s. *Ladislai de Schwkaucz* (Gjukovac?) . . . Potom bi dakle od stare Racesse, Rasse dobila rijeka ime Razaska, od Soboštine ime Soboština. Ali staro ime nije se sasvim izgubilo. Poslije smrti Fr. Berislavića darova kralj Ljudevit II. njegov posjed Petru Kegleviću U toj darovnici od g. 1526. spominje se . . . A tota-

¹ Starine XXVIII 114.

² Mesić u Starinama V 167.

libus possessionibus Bylanovecz, Blagay, Topolie. Pozuetachye¹ et Dolacz penes fluvium Lysnichasitas... Za Posvetačje, posjed Zemčejevaca, koji se zovu i Svetački, znamo, da je bio u ovom kraju, Bjelanovac i danas leži uz Rasasku — Soboštinu.

Tamo, gdje utječe Mali Strug u Savu nalazimo Neokušgoli i Neokušpotok. Ako se sjetimo, da je iz Nevna postalo Levanjska varoš, moći ćemo vjerovati, da se u onim nazivima sačuvalo ime Leukuša, staroga gošpodara krajeva uz Lesnyk potok, člana staroga plemena Bodur-Tiboldović-Zemče-Svetačkih.

Ogromni su posjed imali božjaci. Ovdje cijelu dubičku županiju, tamo dalje uz ovu Lijesnicu oko Psunj gore, nad ovom Racessu, a do ove staro sijelo Pakrac. K istoku dobili su još g. 1210. Odohilu (Odolu), kraj među Bijelim brijegom i Požegom. U kasnijem Kaptolu stolovali su oni, oko Pleternice imali su posjeda (Bzenica), Kobaš je bio valjda templarsko dobro, a prema Brodu posjedovali su »terram Burstian« (Borostyan), uz rijeku Petnju (Sacerdos circa castrum cruciferorum in villa Parumtian u popisu desetine u Pápi). Možda će se moći opseg ovoga posjeda doskora i točnije označiti.

Gjuro Szabo.

¹ G. 1482. i 1508. spominju se među posjedima Bijele Stijene uz Posvetačje (uz Svetačku rijeku, kao »Podnavje«) i posjed Polesnyca = posjed uz Lijesnicu.